

Ontembare danslust

Dansen tijdens de roaring twenties

door **Hanneke Koolen**

*Valent
Paris*

Vrolijke jonge dames met bobkapsels in korte jurken met franje, parels en veren. Ze dansen uitbundig op de nieuwe jazzmuziek. Voeten draaien in en uit, benen worden opzij geschopt, armen zwaaien door de lucht. Iedereen rookt en, drinkt cocktails tot diep in de nacht.

Dit is het bekende beeld van de charleston dansende 'flappers' uit de jaren twintig van de vorige eeuw: geëmancipeerde vrouwen die zich vol in het uitgaansleven storten.

Voorspoed en vertier

Om de opkomst van de jazzdansen in Nederland te kunnen begrijpen, is het van belang kort in te gaan op de historische context.

De roaring twenties staan bekend als jaren van voorspoed en plezier. Na de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) en de Spaanse griepvloed (1918-1920), was er grote behoefte aan vermaak. Bovendien was de emancipatie van de vrouw in de jaren '10 in een stroomversnelling geraakt. In landen die gemobiliseerd waren in WOI hadden vrouwen de werkzaamheden van de mannen aan het front vochten deels overgenomen, en in de gezondheidszorg speelden ze een belangrijke rol. Die verantwoordelijkheden en vrijheden uitte zich in een meer zelfstandige, zelfverzekerde levenshouding. Men danste om te vluchten uit de realiteit of om uiting te geven aan een hervonden levensvreugde. Daarnaast was de dansvloer een geschikte plaats om een partner te zoeken. Na de oorlog waren in veel landen de vrouwen in de meerderheid.

Nederland was tijdens de oorlog neutraal gebleven en was een verzuimd en vrij conservatief land. Maar ook hier zien we veranderingen in de rol en positie van de vrouw. In 1919 werd het algemeen kiesrecht ingevoerd, waar men zo lang voor gestreden had. Ook in het sociale leven werd de rol van de vrouw gelijkwaardiger aan die van de man. Sportbeoefening werd populairder, steeds meer vrouwen gingen studeren, en vrouwen gingen meer roken en drinken. De mode werd praktischer: kortere jurken tot net onder de knie met een verlaagde taille, sportieve truien, korte kapsels. Maar...het beeld van sexy jurken, diamanten en struisvogelveren à la *The Great Gatsby* (F. Scott Fitzgerald, 1922) moeten we ietwat nuanceren. In het dagelijks leven zou je een dergelijke glamour en weelde niet snel tegenkomen, behalve misschien op een chique partijtje in bijvoorbeeld het Kurhaus in Scheveningen. Maar de nieuwe mode, zoals te zien op de afbeelding, bood veel bewegingsvrijheid, wat absoluut een rol speelde op de dansvloer.

Ansichtkaart, ongedateerd. Bron: collectie HK

Nieuwe ritmes voor een nieuwe tijd

Zo vlak na de oorlog vielen in Nederland de Duitse en Oostenrijkse walsjes niet

meer zo in de smaak. Men keek naar de Verenigde Staten voor de laatste trends in mode, muziek en dans. Daar maakte onder andere jazzmuziek een opgang. Deze swingende muziek ontstond in de African American gemeenschappen in het Zuiden en kwam onder meer voort uit de ragtime en de blues. Afrikaanse dansen en muziek werden gecombineerd met van origine Europese stijlen, zoals de wals, de quadrille en clogging. De dansen gaven uiting aan de gesyncopeerde ritmes, improvisaties en het hoge tempo van de muziek.

Dans was in tijden van slavernij, onderdrukking en ongelijkheid een creatief expressiemiddel dat bijdroeg aan het vormen van een identiteit en gemeenschap. Tevens was het een vorm van woordeloos verzet. Zo danste men de komische en virtuoze cakewalk: een dansparodie waarin men, uitgerust met hoge hoed en wandelstok, de plantage-eigenaren belachelijk maakte. De cakewalk werd echter vervolgens door witte artiesten in blackface opgevoerd in de zogenaamde minstrel shows. In deze rondreizende revues werd de zwarte bevolking neergezet als onnozel, lui en onaangepast, een stereotype dat nog lang zou doorlinken in theater en media. Voor zwarte artiesten was het destijds onmogelijk een gelijkwaardige positie te bemachtigen in de vermaaksindustrie en men kreeg vaak geen erkenning voor artistieke vernieuwingen.

Shimmy

Lang niet alle dansen uit de Verenigde Staten bereikten Nederland. Maar van de shimmy weten we zeker dat deze gedanst werd, mede omdat de kranten er aandacht aan besteedden. Waren in de jaren '10 de Bunny Hug, tango en foxtrot al gewaagd, de shimmy uit circa 1919 vonden de conservatieven nog veel aanstootgevender. De shimmy, waarbij schouders en torso snel schudden, kon men solo of met een partner dansen. De dans werd op veel plaatsen door de autoriteiten verboden. In 1920 schreef het *Bataviaasch Nieuwsblad*:

De nieuwste dans, die one en two step, fox trott en wat dies meer zij in leelijkheid verre overtreft, is de shimmy-shake. Hij komt óók alweer uit het land der onbegrensde mogelijkheden en geeft de nerveuze ontwikkeling van een nerveuzen dans. De oude steps en trots waren niet voldoende meer. Daar zat niet genoeg beweging in. De 'shimmy-shake' nu levert het maximum van beweging. (...)

Over de lichamen der paren golven rillingen als over een paardenrug, waarop vliegen neerstrijken. Armen, ruggen, heupen, in voortdurende actie, trillen, stuip-

Ansichtkaart uit 1919. De term 'jazz' werd waarschijnlijk pas vanaf 1915 gebruikt om de muziek aan te duiden. Het woord had daarvoor met name de betekenis van 'energie' of 'pit'. Hier danst men misschien de 'one step', waarbij de danspartners in innige danshouding driftig de dansvloer rondstappen. Bron: collectie HK.

trekken, huiveren, sidderen. Een schok, schouderende menschenklomp, rondwarrelend, sneller en sneller, bijna machinaal.

De shimmy is een typisch voorbeeld van een dans waarbij het lichaam haast onbedwingbaar en instinctief uiting geeft aan het ritme van de muziek. Zo'n zinnelijke dans kon voor velen uiteraard niet door de beugel. Zo schrijft *De Volkskrant* in 1925:

Er is géén dans, of deze kan onzedelijk gedanst worden, doch van de shimmy kan gezegd worden: Evenmin als men zich op eerlijke wijze aan oplichterij kan schuldig maken kan men op fatsoenlijke wijze de „shimmy“ dansen. Een fatsoenlijke shimmy is geen shimmy. (...) Katholieke vrouwen en meisjes waagt U dus niet aan dezen dans, want dan is het al uitgemaakt dat het met uwe zedelijkheid ook niet al te best staat.

Charleston

Ook de charleston kan men alleen of met een partner in danshouding dansen. De staccato dans kreeg bekendheid door de African American revue *Running Wild* uit 1923, waarin het iconische nummer 'The Charleston' van James P. Johnson werd opgevoerd. Bij de charleston draaien de voeten naar binnen en naar buiten (swivels) en worden de benen opzij geschopt. Dat kan klein en beheerst of juist groot en uitbundig

De charleston kreeg in Europa meer bekendheid door Josephine Baker, een Amerikaanse artieste van Native American, African American en Spaanse afkomst. Baker vond in Parijs meer vrijheid en waardering dan in de gesegregeerde Verenigde Staten. Terugkijkend zien we hoe ze in bananenrokje en met rollende ogen beantwoordde en bijdroeg aan het racistische stereotype van de wilde en sensuele zwarte vrouw. Een stereotype dat al langer bestond, mede dankzij de minstrel shows, en waaraan een zwarte artiest maar lastig kon ontsnappen. Maar de excentrieke Baker was tevens een echte vernieuwer en werd zeer gewaardeerd in avant-gardistische kunstkringen. Bakers expressieve en muzikale dansen gingen via de massamedia de wereld over en ze werd een grote ster. Naast haar artistieke carrière zette ze zich in voor humanitaire doeleinden en werkte ze in de Tweede Wereldoorlog voor het Rode Kruis en het verzet. In 2021 werd Baker als eerste zwarte vrouw bijgezet in het Pantheon in Parijs.

Lindy Hop

De laatste grote nieuwe dans was de Lindy Hop, een pareldans met elementen uit diverse jazzdansen zoals charleston, Texas Tommy en de Lindbergh. Een belangrijk kenmerk is de swing-out, waarbij de leider de volger met gestrekte arm wegstuurt en weer terughaalt, wat een sterk momentum creëert. Sommige dansers voegen acrobatische passen toe (aerials), wat we ook terug zien in de opvolgers van de

James P. Johnson, schrijver van het nummer The Charleston. Circa 1921. Bron: Wikimedia Commons.

Lindy Hop zoals de Britse jive. 'Shorty' George Snowdon wordt genoemd als de naamgever van de Lindy Hop. Hij maakte aan het einde van de jaren '20 furore in de balzalen van Harlem en stond bekend als uitvinder van de break-away, waarbij men los van elkaar improviseert alvorens weer verder te dansen. Met zijn danspartners Mettie Purnell en Big Bea was hij tevens te zien in enkele films.

Dansvormen werden uitgewisseld, toegeëigend en aangepast aan een wit middenklasse publiek. Zij vormden als consumenten immers een belangrijke doelgroep. Dansdemonstraties door professionals waren zeer gewild en de dansscholen, die een belangrijke positie innamen in het sociale leven, onderwezen de passen in een vaak vereenvoudigde versie. Berichtgeving in de media en strenge regelgeving zorgden er voor dat in Nederland met name de 'light' variant van de van oorsprong zwarte dansen werd beoefend. Zo verschenen in 1927 berichten over de nieuwste rage, de *black bottom*, in de Nederlandse kranten. Volgens de *Haagse Courant* was deze geïnspireerd op de manier waarop zwarte Amerikanen hun benen uit de modder trekken. Diverse nieuwsbladen publiceerden foto's van dansparen, vergezeld van een 'getemde' uitleg van de passen. Zo hoopte men waarschijnlijk de dans bij introductie al zedelijker te maken en excessen vóór te zijn.

Dansend Nederland

In Nederland bereikten deze nieuwigheden de mensen via radio, film en grammofoon. Bioscopen zoals het art deco filmpaleis Tuschinski in Amsterdam waren enorm populair en boden het publiek betaalbaar doch glamorous vermaak. De zwijgende film in de jaren '10 en eerste helft van de jaren '20 bevatte al dansscènes, bijvoorbeeld van het dansende echtpaar Vernon en Irene Castle dat ballroom dansen zoals de Bunny Hug, Turkey Trot en Maxixe populair maakte. Maar met de uitvinding van de geluidsfilm in 1927 nam de musical als genre een vlucht. Ook bladmuziek, kranten en tijdschriften droegen bij aan de bekendheid en populariteit van de jazzdansen. Men kon de passen gaan leren in de V.S., maar Nederland werd natuurlijk ook bezocht door internationale artiesten, soldaten, zeelui en andere reizigers, die dansrages met zich meebrachten. Uitwisseling vond bijvoorbeeld plaats in de kroegen op de Amsterdamse Zeedijk, maar ook in de vele dansscholen, die graag meeliftten op de laatste trends. De theaters in de Randstad namen dansen zoals charleston, tap en chorus lines op in hun repertoire, want ook hier vond voortdurend kruisbestuiving tussen podium en dansvloer plaats.

Spotprent uit de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*, 11 juli 1925.

Wat betreft die nieuwe Amerikaanse dansmuziek, later 'jazz' genoemd, was het toch vooral de Randstedelijke elite, zoals de welgestelde studenten, die zich hieraan laafde. Het luisteren naar live optredens, bijvoorbeeld van de Amerikaanse bands van Sidney Bechet en Paul Whiteman, of Nederlandse orkesten zoals James Meijer's Jazzband en de Russian North Stars van Gregoire Nakchounian, was aanvankelijk een keurige, vrij statische aangelegenheid. Maar de jazz won door radio, grammofoon, film en dansorgels snel terrein, al klonk het velen als herrie in de oren.

Dansen zoals de shimmy en de charleston werden dus wel degelijk gedanst in het conservatieve Nederland, maar het was heus niet zo dat echt iedere jongeling de laatste mode uit Hollywood en Parijs droeg en wekelijks losging op swingmuziek in chique danszalen. De dans die waarschijnlijk nog steeds het meest werd gedanst was de geliefde foxtrot, die tien jaar eerder in de V.S. was ontstaan. Deze past immers uitstekend op de ritmes van de swing en was populair in verschillende lagen van de bevolking. In streng religieuze gemeenschappen werd waarschijnlijk überhaupt weinig gedanst, maar voor velen maakte dansen een belangrijk deel uit van het sociale leven: als vermaak, om uiting te geven aan de beleving van de muziek, om een partner te vinden en om feest te vieren.

Ansichtkaart, ongedateerd. Bron: collectie HK.

Er werd gedanst in cafés, restaurants, op kermissen en in danszalen, zoals Lybelle in Rotterdam. Doorgaans in de avond, maar ook het *thé dansant* dat aan het einde van de middag begon, was populair. Men oefende de dansen in de dansschool, maar ook thuis bij radio, piano of grammofoon. Op straat boden draaiorgels gelegenheid tot dansen en in uitgaansgelegenheden danste men op live muziek, orchestrions en de grote dansorgels. In de geschreven pers kregen de grote dansorgels het er soms van langs vanwege het volume en slechte geluidskwaliteit. Maar goede jazzbands waren schaars. Het duurde een tijd voor muzikanten de nieuwe muziek in de vingers hadden en een dansorgel bood uitkomst. Zo kon je je publiek direct de nieuwste deunen op hoog volume en in het juiste tempo laten horen. Daarnaast vormde zo'n enorm orgel een fraaie decoratie voor je dancing.

Het dansvraagstuk: beteugelen of verbieden?

Dat de jazzdansen in het verzuilde en conservatieve Nederland van de jaren '20 weerstand zouden oproepen was te verwachten. Nu vond men dansen altijd al verdacht: zo had Amsterdam in de jaren '10 de sensuele tango reeds verboden. Bravere stijlen zoals volksdans, ballet en traditionele ballroomdansen werden doorgaans wel geaccepteerd. De nieuwe dansen waren echter opzwevend en wild en werden vaak in zeer innige omhelzing gedanst. Dat hun oorsprong lag bij African Americans maakte de dansen voor velen bij voorbaat al immoreel.

Met name de Rooms-Katholieke en Protestantse Kerk waarschuwden in de pers en vanaf preekstoel en kansel voor het dansgevaar. In de jaren '20 pleitte men zelfs voor een algeheel dansverbod. De seksuele moraal van de jeugd zou verpest worden en het dansen zou hand in hand gaan met alcoholmisbruik, criminaliteit en prostitutie. Over het algemeen ziet men twee oplossingen voor het dansprobleem: verbieden of de dans aanpassen en reguleren, zoals bij de eerder genoemde *black bottom*.

Hoewel er in de jaren '20 op landelijk niveau niet werd ingegrepen, was Den Haag wel zeer vóór regelgeving en censuur op gemeenteniveau en binnen de zuilen. Zo was in Amsterdam nog altijd het dansverbod uit 1902 van kracht. Als reactie hierop richtte men besloten dansverenigingen op, waarbinnen dansen wel was toegestaan en zocht men het vermaak in de omliggende dorpen en steden. En natuurlijk riepen de meer progressieven op tot een opheffing van het verbod, omdat naar hun mening Amsterdam hopeloos achterliep en met de tijd mee moest gaan. Uiteindelijk leidde een stemming ertoe dat in 1924 burgemeester De Vlucht aan enkele uitgaansgelegenheden toch een dansvergunning afgaf, zij het onder strenge voorwaarden.

In *Verderfelijk Vermaak* (2006) beschrijft Harm Kaal hoe burgemeesters de dansgekte konden intomen door niet langer dansvergunningen aan uitgaansgelegenheden uit te geven. Was er wel een vergunning, dan ging die vaak gepaard met strenge regels. Zo werden in Den Haag slagwerk en koperblazers in een dansorkest verboden, om de wilde Amerikaanse dansmuziek, en daarmee de jazzdansen, buiten de deur te houden. De burgemeester van Rotterdam droeg uitbaters op maximaal twee maal per avond het publiek een charleston te laten dansen. Ook trad er zelfregulering op: Hotel Krasnapolsky, dat een dansvergunning had, besloot de charleston maar helemaal te verbieden.

Spotprent uit *De Morgen*, 19 april 1926.

Gedurende de jaren '20 bleef het dansvraagstuk actueel: wat is toegestaan? Hoe handhaaf je dat? Kunnen we dansen op zondag verbieden? Zo lezen we in de *Volksvriend* in 1928 dat de Katholieke Kerk daar had besloten alle dansen te verbieden, zonder onderscheid tussen "behoorlijke en onbehoorlijke" dansen. De krant schrijft daarover:

Blijkbaar begint men thans ook in Roomsche kringen in te zien, dat de onderscheiding tusschen zedeloze en niet zedeloze dansen in onze dagen vrij wel een denkbeeldige is geworden. Reeds in de danswoede, die zich vooral na den wereldoorlog van de volkeren heeft meester gemaakt, schuilt een zeer ernstig zedelijk gevaar. Maar nog veel meer daarin, dat al deze moderne dansen er op toegelegd zijn om de zinnelijkheid te prikkelen en verkeerde hartstochten op te wekken en te

bevredigen.

Pas in 1930 deed een staatscommissie onderzoek naar het dansvraagstuk (men had zich eerst gebogen over de bioscoopkwestie) en kwam er landelijke regelgeving. Men liep echter wat achter de feiten aan, want Nederland was inmiddels in een economische crisis beland. In de grote steden was men niet meer zo danslustig.

De nieuwe jaren '20

De jazzdansen bleven na de Tweede Wereldoorlog voorbestaan binnen zwarte subculturen, buiten de mainstream. De dansen zijn nooit verdwenen en hebben al enkele keren een revival gekend: in de vroege jaren '90 en in de jaren '10 van de 21ste eeuw, die nog lijkt voort te duren. De uitbundigheid en vrolijkheid van de swingdansen blijft mensen aanspreken. De charleston is zelfs een vast onderdeel van Strictly Come Dancing van de BBC geworden. En een dans als de Lindy Hop blijft zich ontwikkelen, want waar gedanst wordt, worden nieuwe passen toegevoegd en ontstaan nieuwe creatieve ideeën. Rond de Lindy Hop en andere swingdansen is, mede gevoed door social media, een enthousiaste internationale gemeenschap ontstaan. Dansscholen en stichtingen werden opgericht, zoals Swing in Utrecht, er zijn festivals, dansavonden en workshops.

Het is belangrijk om de oorsprong van de dansen en hun rijke geschiedenis voor ogen te houden. Door onderzoek en geschiedschrijving worden onder meer de African American grondleggers van de jazzdansen uit de vergetelheid gehaald. En voor wie (over)grootouders had die jong waren in de jaren '20: haastten zij zich naar de lokale dansschool om de nieuwe passen te leren? Ontmoetten ze elkaar misschien op de dansvloer? Of werden ze eens door een boze politieagent van de dansvloer geplukt wegens onzedelijk gedrag?

In deze nieuwe jaren '20 hebben we al oorlogen, een pandemie en een recessie gezien. De dansvloer nodigt nog steeds uit om zorgen even te vergeten of juist frustraties en ongenoegen eruit te dansen. Dicht tegen elkaar aan in innige omhelzing, of misschien juist solo, met zwiepende benen en maaierende armen.

Hanneke Koolen, Utrecht, 7 maart 2023

Bronnen

Anderson, Zoë. *How the Charleston Changed the World*. Dancing Times, 15 mei 2013, www.dancing-times.co.uk/how-the-charleston-changed-the-world/.

Blatter, Matthijs. *Jaren Van Voorspoed*. Andere Tijden, 28 dec. 2016, anderetijden.nl/aflevering/687/Jaren-van-Voorspoed.

Butler, Nic. *Tracing the Roots of the Charleston Dance*. Charleston County Public Library, 17 July 2020, www.ccpl.org/charleston-time-machine/tracing-roots-charleston-dance.

Josephine Baker by Stanislaus Julian Walery, 1926, gelatin silver print, from the National Portrait Gallery - NPG-NPG 95 105Baker-000001.jpg - Wikimedia Commons. (1926). https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Josephine_Baker_by_Stanislaus_Julian_Walery,_1926,_gelatin_silver_print,_from_the_National_Portrait_Gallery_-_NPG-NPG_95_105Baker-000001.jpg

Kaal, H. G. J. *Verderfelijk Vermaak. Het film-, toneel- en dansbeleid van de burgemeesters van Amsterdam, Rotterdam en Den Haag tijdens de roaring twenties*. Holland. 2006, 37, 259-277. <https://docplayer.nl/12435084-Verderfelijk-vermaak-het-film-toneel-en-dansbeleid-van-de-burgemeesters-van-amsterdam-rotterdam-en-den-haag-tijdens-de-roaring-twenties.html>.

Knipschild, Harry. *Ongewenste Muziek*. 21 dec. 2016, www.harryknipschild.nl/harryknipschild.nl/98-popmuziek-artikelen-vanaf-250/542-278-ongewenste-muziek.

Mackrell, Judith. *When Flappers Ruled the Earth: How Dance Helped Women's Liberation*. The Guardian, 29 april. 2013, www.theguardian.com/stage/2013/apr/29/dance-womens-liberation-flappers-1920s.

Meershoek, Patrick. *Stad Zonder Losbandig Vermaak: De Tango Verboden in Amsterdam. Interview met Joost Groeneboer*. Dans Magazine, 23 mei 2019, dansmagazine.nl/interview/stad-zonder-losbandig-vermaak-de-tango-verboden-in-amsterdam.

Meisje: *Wat een hemelsche jazz – laten*. Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant. Zwolle, 11-07-1925. Geraadpleegd op Delpher op 09-03-2023, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMHCO01:000083029:mpeg21:p020>

Politieagent: *Het is verboden hier te dansen, mijnheer..* De Morgen. Helmond, 19-04-1926, p. 4. Geraadpleegd op Delpher op 09-03-2023, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMUBTB04:210798042:mpeg21:p00004>

Traa, Mark. *Na Corona: Gaan We De Jaren 20 Dunnetjes Overdoen?* Quest, 28 April 2021, www.quest.nl/maatschappij/geschiedenis/a36207231/roaring-twenties-nederland-charleston-dansen/.

Documentaire: *De Geschiedenis van de Jazz in Nederland: Afl. 1: Kijkswing!* Stichting Nationaal Jazzarchief, 1993.

Swing in Utrecht: <http://en.swinginutrecht.nl/>